

Snježana KORDIĆ
 Zagreb
 kordic.snjez@gmail.com

REAKCIJE NA DEKLARACIJU O ZAJEDNIČKOM JEZIKU

U članku se opisuje na kakav odjek je naišla Deklaracija o zajedničkom jeziku. U vezi s tim pokazuje se da odbacivanje lingvističkih kriterija i izjednačavanje sociolingvistike s politikom, što zastupaju mnogi domaći lingvisti, nema znanstvenu utemeljenost.

Cljučne riječi: sociolingvistika, jezična politika, međusobna razumljivost, policentrični jezik, varijante, skandinavski jezici, hrvatski, srpski, crnogorski, bosanski, srpskohrvatski.

Poznato je da je Deklaracija o zajedničkom jeziku privukla izuzetno veliku pažnju medija i javnosti u Hrvatskoj, Srbiji, Bosni i Hercegovini i u Crnoj Gori (Tripunovski 2017: 30). Brojne televizijske i radio-emisije bile su posvećene Deklaraciji, u nizu novina i tjednika našla se na naslovnica, a ujedno je i većina stranica u njima znala biti samo o Deklaraciji. Izvještavali su o njoj i mediji u Sloveniji i Makedoniji, ali i u Velikoj Britaniji, Njemačkoj, Austriji, Francuskoj, Americi itd. Pisali su o njoj svjetski ugledni sociolingvisti i dali joj snažnu podršku. Isticali su njenu znanstvenu utemeljenost i osuđivali su razdvajanje djece po nacionalnosti u našim školama u ime navodno drugog jezika i razne druge apsurdne prakse kod nas vezane za jezik. Isticali su i da su lingvisti dobro zastupljeni na listi potpisnika (Trudgill 2017: 46). Deklaraciju je, uostalom, potpisao i najpoznatiji i najugledniji lingvist na svijetu – Noam Chomsky, kojeg nazivaju i ocem moderne lingvistike, a koji je, prema nizu statističkih istraživanja, već desetljećima i najcitiraniji živi intelektualac na svijetu.

O Deklaraciji su organizirane za javnost tribine i okrugli stolovi: u Sarajevu odmah nakon predstavljanja Deklaracije, zatim u Zagrebu u okviru Subverzivnog festivala, pa u Beogradu u okviru Festivala Krokodil, nakon toga u Novom Sadu u okviru Festivala Exit, pa potom u okviru konferencije BookTalk, nadalje u Crnoj Gori u okviru Njegoševih dana i krajem godine ponovo u Sarajevu u okviru Otvorenog univerziteta.

Reakcije na Deklaraciju bile su raznovrsne, od brojnih pozitivnih do, kako se i očekivalo, negativno nastrojenih. S jedne strane imamo činjenicu da je Deklaraciju ubrzo nakon objavljivanja potpisalo preko 8.000 ljudi. S druge strane imamo pojavu da je širena odbojnost prema Deklaraciji već i prije njenog objavljivanja tako što se javno lagalo o njenom sadržaju - prije nego što

su uopće mogli pročitati što u Deklaraciji piše jer im nije bila dostupna, nego su samo znali njen naslov. To je u Hrvatskoj dolazilo od strane čitavog državnog vrha, od strane lingvista, profesora kroatistike i raznih drugih. Njima je bila zazorna već i riječ „zajednički” u naslovu jer nacionalizam ne prihvaća da bi bilo što moglo biti zajedničko s drugim narodom, pa su onda izmišljali razne neistine o sadržaju Deklaracije. I nakon objavljivanja teksta Deklaracije, kad je svatko na internetu mogao provjeriti što u Deklaraciji piše, nastavilo se u Hrvatskoj s istom metodom govorenja neistina, a samo neki od njih, kad su vidjeli da u Deklaraciji ne piše ono što su tvrdili, shvatili su da su pogriješili što su pristali govoriti o nečemu što nisu ni pročitali, pa su zašutjeli.

U Bosni i Hercegovini se manje lagalo o sadržaju Deklaracije - tamo je za širenje odbojnosti prema Deklaraciji dominirala tehnika da se kaže kako u Deklaraciji doduše nešto piše, ali da to nije iskreno, nego da su prave namjere sigurno druge. I u Srbiji je pravljena odbojnost prema Deklaraciji, ali tako što su istinito prenosili njen sadržaj i ustajali protiv tvrdnje u Deklaraciji da su sve četiri standardne varijante ravnopravne i da se ne može jedna od njih smatrati jezikom, a druge varijantama tog jezika. Njihova teza je da varijante nisu ravnopravne i da ih nema četiri, nego je srpski nekakav pravi jezik, a drugo su varijante tog jezika. Međutim, kad se pogledaju definicije policentričnog jezika u svjetskim lingvističkim leksikonima, vidimo da se u njima nabrajaju kao varijante austrijska, njemačka i švicarska, isto tako američka, britanska, australska itd., što znači da nema osnove da se u našem slučaju primjenjuje nekakav drukčiji tretman (Glück 2000: 535; Bußmann 2002: 521–522). Tim više što već u vrijeme standardizacije u 19. stoljeću postojale su na terenu varijantske razlike i tadašnjom standardizacijom se nije išlo na njihovo uklanjanje, nego na standardizaciju u obliku varijanata, tako da je naš jezik čitavo vrijeme policentričan (Zanelli 2018: 20–21). Isti slučaj je i s njemačkim jezikom, kod kojeg su austrijske i švicarske varijantske razlike također prethodile standardizaciji, koja se odvijala u 19. st. (Sonderegger 1985: str. 1890–1901; Wiesinger 1985: str. 1944–1945; Földes 2002: 225). Dakle, ono što piše u Deklaraciji je u skladu s teorijom policentričnosti.

Sveukupno se o negativno intoniranim reakcijama u Srbiji, Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini i Crnoj Gori može navesti da ih je najbolje opisala kratko i jasno Rajka Glušica kad je u jednom intervjuu rekla: „Kritičari Deklaracije, na njihovu žalost, ne mogu naći niti jednu rečenicu kojoj argumentovano mogu što prigovoriti” (Glušica 2017).

Objavljeno je i mnoštvo pozitivno intoniranih tekstova. Najčešće su to bili svojevrsni odgovori koji razotkrivaju neutemeljnost napada. Takvih tekstova u obranu Deklaracije je najviše bilo u Hrvatskoj. Ovdje sad neće o njima biti riječi kao ni o negativno intoniranim reakcijama za čije osporavanje je dovoljno samo pogledati tekst Deklaracije.

Bilo je i par sofisticiranih reakcija koje su nudile naizgled znanstvena, lingvistička obrazloženja zašto ne potpisati Deklaraciju. Npr. navodi se da se ne zna točan broj jezika u svijetu i onda se na osnovi toga zaključuje da lingvistika nije u stanju odrediti što je jedan jezik, a što nekoliko njih, da ona uopće nema kriterije za određivanje što je jedan jezik. To se navodi kao argu-

ment protiv tvrdnje da govorimo zajedničkim policentričnim standardnim jezikom. Međutim, točan broj jezika se ne zna zbog drugih razloga. Jedan je što još postoje jezično nedovoljno istraženi predjeli zemaljske kugle, npr. u području Amazone, središnje Afrike, Nove Gvineje, i što 66% jezika na svijetu ima manje od deset tisuća govornika, a jezicima s tako malo govornika događa se da vrlo brzo nestanu (Crystal 1998: 286). Drugi razlog je što za lingviste vrijedi isto ograničenje kao i za druge ljude, a to je da u životu mogu naučiti samo nekolicinu od ukupnog broja jezika procijenjenog na oko 6.000. Posljedica je da lingvist kad u svom tekstu želi makar samo spomenuti bilo koji od onog ogromnog broja jezika koje ne govori nalazi se u situaciji da mora ili sam sprovesti istraživanje o dotičnom jeziku, što je jako mnogo posla, ili će, što je neusporedivo jednostavnije, preuzeti tvrdnje onih lingvista za koje vjeruje da znaju taj jezik. Konkretno, ako želi spomenuti naš jezik, a ne zna ga, potražiti će u literaturi tvrdnje drugih lingvista, najčešće onih koji su izvorni govornici našeg jezika jer oni ga sasvim sigurno znaju. I vidjet će da znatan broj tih lingvista tvrdi kako je riječ o nekoliko jezika, ali i da ima određen broj njih koji tvrde da se radi o jednom jeziku. Što će tada napraviti, hoće li se prikloniti jednima ili drugima ili će napisati da se mišljenja razilaze ili će odustati od spominjanja našeg jezika i potražiti neki oko kojeg vlada konsenzus među lingvistima?

Naš jezik nije jedini oko kojeg se mišljenja razilaze, ima mnoštvo takvih primjera u svijetu već i kad je riječ o standardnim jezicima. A još kad pogledamo kakva je situacija s dijalektima, vidimo da broj razilaženja i neizvjesnosti dodatno raste. Niz je situacija da tzv. dijalekti nekog standardnog jezika su ustvari međusobno različiti jezici, a netko ih je proglasio dijalektima standarda samo zato što se govore na teritoriju koji opslužuje dotični standardni jezik. Jesu li kajkavski, čakavski i torlački različiti jezici ili dijalekti jednog jezika? Da bi se dobio lingvistički pouzdan odgovor na to pitanje, može se primijeniti (socio)lingvistički kriterij međusobne razumljivosti, što znači da bi trebalo provesti mjerenje međusobne razumljivosti pomoću kvalitetno izrađenih testova na reprezentativnom korpusu izvornih govornika. Odgovor je, dakle, primjenom lingvističkog kriterija moguće dobiti, ali zahtijeva da se uložiti truda i vremena, a rezultat koji bi se dobio mjerenjem možda uopće ne bi bio po volji nekim političarima i nacionalnim vođama. Ne čudi stoga što će se izuzetno rijetko naći neki lingvist koji bi bio spreman da se upusti u to. A onda, čak i ako se nađe takav lingvist, njegovi rezultati će najčešće ostati prešućivani i zanemareni ili falsificirani od strane onih lingvista koji ne žele dolaziti u mogući konflikt s ustaljenim pogledima i vladajućim politikama. Uslijed svega ovoga ne iznenađuje što se točan broj jezika u svijetu ne zna. Problem, dakle, nije u lingvističkim kriterijima, u tome da oni navodno ne postoje, nego je problem u ljudskom faktoru, u nespremnosti većine lingvista da dosljedno primijene te kriterije.

Pojedini domaći lingvist izbjegava reći da imamo zajednički standardni jezik pozivajući se na to da nacionalne države i njihovo političko vodstvo određuju što je jedan jezik. Međutim, prešućuje da bi on mogao primijeniti lingvističke kriterije, npr. izmjeriti međusobnu razumljivost, i na osnovi toga

reći koliko su nacionalne države i njihova politička vodstva u pravu kad tvrde da je nešto jedan jezik. Na kraju krajeva, od lingvista bi se i očekivalo da provjere ispravnost tvrdnji političara o jeziku jer čemu postojanje lingvističke profesije ako će bez propitivanja prihvaćati izjave političara kod suštinski lingvističkih informacija kao što je da li se radi o jednom jeziku ili o nekoliko.

Da bi izbjegao primjenjivanje lingvističkih kriterija, pojedini domaći lingvist kaže da su oni proizvoljni i subjektivni. Dakle, proizvoljno je i subjektivno zašto je baš međusobna razumljivost kriterij ili zašto je omjer istoga naspram različitoga u jeziku kriterij. No, je li baš tako? Krenimo od kriterija međusobne razumljivosti. Ako je jezik sredstvo za sporazumijevanje, oko čega nema nikakve sumnje, a osnova sporazumijevanja je međusobna razumljivost, onda je međusobna razumljivost ključna stvar kod jezika i primarni kriterij za utvrđivanje je li riječ o jednom ili o nekoliko jezika (Gröschel 2009: 132–135). Tako da nije proizvoljno i subjektivno, nego opravdano i logično zašto se mjeri međusobna razumljivost.

A način mjerenja su lingvisti širom svijeta desetljećima perfekcionirali i već odavno je razvijena pouzdana metoda ispitivanja stupnja razumljivosti (Casad 1974; Ammon 1987: 325). Testovi za mjerenje su izrađeni po određenim pravilima, tako da sadrže opći leksik bez terminologije. Postoci na osnovi kojih se poslije mjerenja kaže da je riječ o jednom ili o nekoliko jezika nisu proizvoljni, nego se do njih došlo u dvije etape. Prva je da su lingvisti širom svijeta ispitanicima dali po već spomenutim određenim pravilima sastavljen tekst i njegovu razumljivost testirali pomoću niza pitanja. Druga je da su poslije izvršenog testiranja svakome ispitaniku postavili i pitanje je li mu bilo lako ili teško razumjeti. Onda su odgovore na to pitanje usporedili s dobivenim postotkom razumljivosti teksta. Pokazalo se da kad je razumljivost iznosila 85% ili više, to se po pravilu podudaralo s izjavom ispitanika da im je bilo lako razumjeti (Casad 1974: 84). A kad je postotak razumljivosti iznosio 75% ili manje, to se po pravilu podudaralo s izjavom ispitanika da im je bilo teško razumjeti. U zoni između 75% i 85% odgovori lako/teško su varirali i zato je ta zona uzeta za graničnu. Drugim riječima, ni ta granična zona nije proizvoljno postavljena, nego s jasnim razlogom. A budući da je međusobna razumljivost između Hrvata, Srba, Bošnjaka i Crnogoraca kad govore standardnim jezikom daleko veća od granice navedenog postotka, nesumnjivo se radi o jednom te istom standardnom jeziku.

Kod teme međusobne razumljivosti možemo razotkriti još jednu neistinu koja se u domaćoj sredini ukorijenila jer je stalno ponavljaju domaći lingvisti. To je tvrdnja da je situacija sa standardnim jezikom Hrvata, Srba, Bošnjaka i Crnogoraca poput one u Skandinaviji, da je međusobna razumljivost između norveškog, danskog i švedskog ista kao kod nas. Međutim, istraživanje koje su sproveli Nordijski fond za kulturu (Nordiska kulturfonden) i Nordijsko vijeće ministara (Nordiska ministerrådet) u razdoblju od 2002. do 2005. kod izvornih govornika norveškog, danskog i švedskog mlađih od 25 godina pokazalo je da omladina u Kopenhagenu kad čuje švedski razumije ga samo 36%, a norveški 41%; omladina u Oslu kad čuje švedski razumije ga 71%, a danski 65%; omladina u Stockholmu kad čuje norveški razumije ga 55%, a danski

34% (Delsing i Lundin-Åkesson 2005: 65). Očito je da je njihova međusobna razumljivost u usmenoj komunikaciji neusporedivo manja od naše i da je neutemeljeno pozivati se na njihovu jezičnu situaciju kao istovjetnu s našom.

Što se tiče sljedećeg lingvističkog kriterija, a to je omjer istoga i različitoga, ako se želi utvrditi je li riječ o istom jeziku ili o različitim jezicima, sasvim logično je da će se promotriti omjer istoga i različitoga. Metoda je razrađena za druge jezike, a zatim primijenjena i na naš. Uspoređuju se verzije istog teksta i ako postotak identičnoga u njima prelazi 50%, radi se o jednom jeziku (Ammon 1995: 6; Bunčić 2008: 91). U našem slučaju postoci su iznosili 75% i više ovisno o pojedinim varijantama, što potvrđuje da imamo zajednički standardni jezik policentričnog tipa (Bunčić 2008: 93). Za usporedbu, kod *Ausbau*-jezika čiju podudarnost su mjerili isti autori postoci su iznosili 16%, 6% i 5%.

Evo i definicija takvog jezika iz Metzlerovog leksikona *Sprache: policentrični* ili *pluricentrični standardni jezik* je "jezik s nekoliko nacionalnih standardnih varijanata, koje se doduše u pojedinim točkama međusobno razlikuju, ali ne toliko jako da bi mogle konstituirati zasebne jezike, npr. engleski (britanski, američki, australski itd. standardni engleski), njemački (njemački, austrijski, švicarski standardni njemački), portugalski (portugalski, brazilski standardni portugalski)" (Glück 2000: 535). Iz definicije se vidi 1) da je svaki policentrični jezik standardan, 2) da su njegove varijante standardizirane, 3) da su njegove varijante vezane za nacije, 4) da između varijanata postoje razlike.

Naglašavamo riječ *standardni* u gornjoj definiciji zato što ima domaćih lingvista koji kažu da imamo jedan jezik tipološki i genetski, ali ne i standardološki, nego da su to četiri standardna jezika. Međutim, time negiraju postojanje standardnog njemačkog jezika, standardnog engleskog jezika, standardnog portugalskog jezika i postojanje svih drugih policentričnih standardnih jezika. U definiciji policentričnog jezika jasno piše da je to jedan *standardni* jezik koji u različitim državama ima različite varijante.

Mnogi domaći lingvisti kažu također da *sociolingvistički* gledano imamo četiri standardna jezika. Međutim, baš pojam policentričnog standardnog jezika je *sociolingvistički* pojam. I teorija policentričnosti je nastala 1960-ih godina unutar *sociolingvistike* (Riesel 1962: 103–110; Stewart 1968: 534; Stepanov 1969: 284–308; Kloss 1976: 301–322). To nije nimalo slučajno jer sociolingvistika je ta koja proučava uzajamne odnose između društvene strukture i jezične strukture. Ključni sociolingvistički pojmovi kao što su dijalekt, sociolekt, standardni jezik, označavaju oblike raznih varijacija jezika povezanih s varijacijama u društvu. Tako je i teorija policentričnosti rezultat promatranja jezične varijacije vezane uz onu društvenu varijaciju koja se ostvaruje u obliku nekoliko država ili nekoliko naroda. Već 1960-ih godina primijenjena je na opis nacionalnih varijanata španjolskog jezika, engleskog jezika, ali i našeg jezika. O varijantama našeg jezika su već u ono vrijeme pisali npr. Najprominentniji hrvatski lingvisti. Ta teorija je bila općeprihvaćena u krugovima domaćih lingvista svih nacionalnosti do 1990-ih godina. Onda je odjednom kod njih nastupila masovna amnezija. Pogođeni njome kažu danas da postojanje

jezičnih razlika automatski znači da se radi o različitim jezicima, prešućujući da se baš zbog postojanja tih razlika radi o policentričnom tipu standardnog jezika (Trudgill 2017: 46), a ne monocentričnom. I prešućuju da se ne može govoriti o zasebnim jezicima jer komunikacija teče glatko, što znači da je količina razlika neznatna u usporedbi sa svim onim što je u jeziku isto (Kordić 2010: 139–140). Razlike između varijanata našeg jezika su čak manje nego između varijanata drugih policentričnih jezika, kako pokazuju rezultati stranih lingvista koji su uspoređivali više policentričnih jezika (McLennan 1996: 107; Pohl 1996: 219; Thomas 2003: 314).

Domaće lingviste sklone poistovjećivanju sociolingvistike s politikom potrebno je podsjetiti i na definiciju sociolingvistike: »Poddisciplina lingvistike koja se bavi uzajamnim odnosima između društvene strukture i jezične strukture, a zadatak joj je pokazati sistematsku povezanost jezične i društvene strukture te utvrditi uzročne odnose u jednom ili u drugom smjeru. Sociolingvistika je interdisciplinarni projekt sociologa, lingvista, psihologa i antropologa koji konstituira jedan zajednički predmet proučavanja« (Lewandowski 1990: 979). Kao što se vidi iz definicije, sociolingvistika sadrži komponente četiriju znanosti, ali ne i politike.

Još jednu stvar mnogi domaći lingvisti pogrešno navode u vezi sociolingvistike. Poznato je da sociolingvistika proučava, među ostalim, i stavove ljudi o jeziku. Iz toga neki naši lingvisti pogrešno izvode zaključak da su stavovi o jeziku sociolingvistički dokaz da je riječ o jednom jeziku. Nazivaju to vrijednosnim kriterijem. Međutim, sociolingvist opisuje kakvo mišljenje o jeziku imaju ljudi, ali ga ne preuzima kao znanstveno utemeljeno. Npr. ugledni američki sociolingvist Joshua Fishman utvrdio je da kod raznih naroda postoji uvjerenje da njihov jezik potječe od zlatne ptice. Time što je to Fishman opisao u svojoj sociolingvističkoj knjizi, nije to uvjerenje ujedno postalo i njegovo uvjerenje, nije postalo znanstveno i sociolingvistički utemeljeno, nije postalo sociolingvistički dokaz o porijeklu jezika. Isto je i sa samoprocjenom govornika kod pitanja radi li se o jednom jeziku ili o nekoliko. Njemački lingvist Bernhard Gröschel navodi da "opće mjesto jezične sociologije odnosno sociolingvistike, i u tradiciji Heinza Klossa, je da samoprocjenjivanje jezika od strane njegovih govornika nije prihvatljivo za znanost kao kriterij kod određivanja" je li riječ o jednom jeziku ili o nekoliko njih (Gröschel 2009: 317). Spomenimo usput da Heinza Klossa uzimaju i neki domaći jezikoslovci za sociolingvistički autoritet, pa nije zgoroga napomenuti da i Kloss odbacuje stavove govornika kao kriterij kod određivanja da li se radi o različitim jezicima.

Na kraju, podsjetimo da svaka znanost mora moći odrediti predmet svog istraživanja da bi uopće bila znanost, i da isto vrijedi i za lingvistiku jer inače ne bi bila znanost. Tako da kad pojedini domaći lingvist kaže da lingvistika ne može odrediti što je jedan jezik, a što nekoliko jer ne raspolaze objektivnim kriterijima, on time poriče da je lingvistika znanost. Dužan je tada odgovoriti na pitanje na osnovi čega onda pripisuje sebi i dalje status znanstvenika i zadržava poziciju fakultetskog predavača. Naravno da lingvist može utvrditi što je jedan jezik, a što nekoliko ako primijeni objektivne lingvističke krite-

rije, ali stvar je u tome da on najčešće odustane od toga zbog manjka odgovornosti i viška konformizma.

Literatura:

- Ammon, Ulrich (1987), „Language – Variety / Standard Variety - Dialect”, U. Ammon i dr. (ur.). *Sociolinguistics. An International Handbook of the Science of Language and Society*, Berlin i New York, str. 316–334.
- Ammon, Ulrich (1995), *Die deutsche Sprache in Deutschland, Österreich und der Schweiz: das Problem der nationalen Varietäten*, Berlin i New York.
- Bunčić, Daniel (2008), „Die (Re-)Nationalisierung der serbokroatischen Standards”, S. Kempgen i dr. (ur.), *Deutsche Beiträge zum 14. Internationalen Slavistenkongress Ohrid 2008*, München, 89–102.
- Bußmann, Hadumod (ur.) (2002), *Lexikon der Sprachwissenschaft*, Stuttgart.
- Casad, Eugene (1974), *Dialect intelligibility testing*, Oklahoma.
- Crystal, David (1998), *The Cambridge encyclopedia of language*, Cambridge.
- Delsing, Lars-Olof i Lundin-Åkesson, Katarina (2005), *Håller språket ihop Norden? En forskningsrapport om ungdomars förståelse av danska, svenska och norska*, Kopenhagen.
- Földes, Csaba (2002), „Deutsch als Sprache mit mehrfacher Regionalität: Die diatopische Variationsbreite”, *Muttersprache* 112/3, 225–239.
- Glück, Helmut (ur.) (2000), *Metzler Lexikon Sprache*, Stuttgart.
- Glušica, Rajka (2017), „Čitaj pažljivo”, *Vreme* br. 1372, 20.4.2017.
- Gröschel, Bernhard (2009), *Das Serbokroatische zwischen Linguistik und Politik. Mit einer Bibliographie zum postjugoslavischen Sprachenstreit*, München.
- Kloss, Heinz (1976), „Abstandsprachen und Ausbausprachen”, J. Göschel, N. Nail, i G. van der Elst (ur.), *Zur Theorie des Dialekts: Aufsätze aus 100 Jahren Forschung*, Zeitschrift für Dialektologie and Linguistik, Beihefte, n.F., Heft 16, Wiesbaden: F. Steiner, str. 310–312.
- Kordić, Snježana (2010), *Jezik i nacionalizam*, Zagreb.
- Lewandowski, Theodor (1990), *Linguistisches Wörterbuch*, Heidelberg i Wiesbaden.
- McLennan, Sean (1996), „Sociolinguistic Analysis of 'Serbo-Croatian'”, *Calgary Working Papers in Linguistics* 18, 103–109.
- Pohl, Heinz-Dieter (1996), „Serbokroatisch - Rückblick und Ausblick”, I. Ohnheiser (ur.), *Wechselbeziehungen zwischen slawischen Sprachen, Literaturen und Kulturen in Vergangenheit und Gegenwart*, Innsbruck, 205–219.
- Riesel, Elise (1962), "Nacional'nye varianty sovremennogo nemeckogo jazyka". *Inostrannye jazyki v shkole*, Moskva 6: 103–110.
- Sonderegger, Stefan (1985), „Die Entwicklung des Verhältnisses von Standardsprache und Mundarten in der deutschen Schweiz”, W. Besch, O. Reichmann i S. Sonderegger (ur.), *Sprachgeschichte. Ein Handbuch zur Geschichte der deutschen Sprache und ihrer Erforschung*, Berlin i New York, 1873–1939.
- Stepanov, Georg V. (1969), „Social'no-geografičeskaja differenciacija ispanskogo jazyka na urovne nacional'nych variantov”, *Voprosy social'noj lingvistiki*, Lenjingrad: Nauka, str. 284–308.
- Stewart, William A. (1968), „A Sociolinguistic Typology for Describing National Multilingualism”, J. Fishman (ur.) *Readings in the Sociology of Language*, The Hague, Paris: Mouton, str. 534.

- Thomas, Paul-Louis (2003), „Le serbo-croate (bosniaque, croate, monténégrin, serbe): de l'étude d'une langue à l'identité des langues”, *Revue des études slaves* 74/2–3, 311–325.
- Tripunovski, Stiven (2017), „Gemeinsamkeit wider Willen? Sprache im südslawischen Raum”, H. Grunert i F. Kühner-Wielach (ur.): *Grenzen im Fluss*, Regensburg 2017, str. 30–31.
- Trudgill, Peter (2017), „Time to make four into one”, *The New European*, 30.11.–6.12.2017., str. 46.
- Wiesinger, Peter (1985), „Die Entwicklung des Verhältnisses von Mundart und Standardsprache in Österreich”, W. Besch, O. Reichmann i S. Sonderegger (ur.), *Sprachgeschichte. Ein Handbuch zur Geschichte der deutschen Sprache und ihrer Erforschung*, Berlin i New York, 1939–1949.
- Zanelli, Aldo (2018), *Eine Analyse der Metaphern in der kroatischen Linguistikfachzeitschrift 'Jezik' von 1991 bis 1997*, Hamburg.

Snježana KORDIĆ

REACTIONS TO THE DECLARATION ON THE COMMON LANGUAGE

Summary

This article deals with the reception of the Declaration on the common language. It also discusses some problems related to the domestic linguistic scene, in particular, absence of linguistic criteria and the messiness of sociolinguistics and politics.

Key words: sociolinguistics, language policy, mutual intelligibility, polycentric language, language varieties, Scandinavian languages, Croatian, Serbian, Montenegrin, Bosnian, Serbo-Croatian